

створенні всіх культурно-просвітницьких починань у Полтаві, його причетність до ініціативи побудови просвітницьких будинків і музею – бібліотеки, створенні проекту встановлення пам'ятника Котляревському, багато іншого.

Завершити розвідку про М.О. Олеховського хотілось би не власними узагальненнями, а авторитетною думкою його сучасників. На привелику радість, історія подарувала нам таку можливість в особі натураліста світового виміру В.І. Вернадського. Скупий на похвалу, він був дуже об'єктивним і точним у характеристиках людей. Вже після першого свого контакту з Михайлом Олеховським влітку 1891 р. у Крюкові, Володимир Іванович назвав завідувача музею: «...дуже симпатичною за духом і напрямом людиною ...», уособленням «... хороших людей, зацікавлених наукою, мистецтвом, життям...».

ВНЕСОК ВИДАТНИХ НАУКОВЦІВ, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ В ХНАУ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА В РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ

Свіщова Я.О.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва (м. Харків)

У теперішній час все більше приділяється уваги оцінці економічної ефективності сільського господарства, основною складовою якої є прогнозування врожайності культур. Така оцінка базується на інформації про стан ґрунту, що описується за допомогою багатьох параметрів: кількість гумусу, вміст поживних речовин, технологічні показники ґрунту (твердість, щільність, об'ємна маса), водний режим. Зі зростанням антропогенного впливу актуальним є питання наявності забруднюючих речовин у ґрунті, зокрема катіонів важких металів: їх локалізація, форми існування та міграції. Отримання та інтерпретація таких даних, обробка результатів дослідження, розробка нових методів діагностики ґрунту та рослин не можливі без фундаментальних хімічних знань, зокрема з органічної хімії. Велику роль у становленні органічної хімії відіграли розробки, які проводились на базі Ново-Александрійського інституту сільського господарства та лісництва (нині ХНАУ ім. В.В. Докучаєва).

Першим відомим вченим, який працював у Ново-Александрійському інституті був Віктор Юлійович Ріхтер. Його основні наукові праці присвячені вивченню простіших жирних кислот і ароматичних сполук. В.Ю. Ріхтер дослідив будову ряду двозаміщених похідних бензола, які містять гідроксильну, карбоксильну і нітрогрупи, а також дослідив їх взаємні перетворення та направлені дії замісників. У Ново-Александрійському інституті вчений пропрацював на посаді професора лише рік, але саме тут у 1874 р. він видав підручник «Учебник неорганической химии по новейшим воззрениям», який витримав 13 перевидань.

У 1874 р. відбулося створення в інституті хімічної лабораторії, в якій в період 1882–1886 рр. плідно працював видатний вчений-органік Єгор Єгорович Вагнер. Його основні наукові дослідження були пов'язані з органічним

синтезом. Разом з А.М. Зайцевим у 1875 р. Вагнер відкрив реакцію отримання вторинних та третинних спиртів при дії на карбонільні сполуки цинка і алкилгалогенідів. Саме використовуючи цю реакцію вже на базі лабораторії інституту вчений провів синтез цілого ряду спиртів. А в 1885 р. уточнив правило окиснення кетонів, яке було сформульоване А.Н. Поповим. У продовженні досліджень у 1888 р. Вагнер відкрив реакцію окиснення органічних сполук, що містять етиленовий зв'язок при дії на них 1%-го розчину перманганату калію в лужному середовищі з утворенням гліколів. Зараз таке окиснення називають реакцією Вагнера, або окиснення по Вагнеру. Використовуючи таке перетворення Вагнер довів ненасичений характер терпенів. Пізніше, в 1895 р., працюючи вже професором на кафедрі хімії Варшавського університету встановив будову лимонна, а в 1897 р. відкрив камфенову перегрупіровку першого ряду на прикладі переходу борнеола в камфен та навпаки (переход Вагнера-Меєрвейна).

Наступним відомим хіміком-органіком, який працював в Новоалександрійському інституті (1900–1911) був Олександр Ермінггельдович Арбузов. Так, у 1900 р. він здійснив синтез аллілметилфенилкарбінола через магнійорганічну сполуку. В 1905 р. О.Е. Арбузов встановив будову фосфористої кислоти, отримав у чистому вигляді її ефіри, відкрив каталітичну ізомеризацію середніх ефірів фосфористої кислоти в ефіри алкілфосфінових кислот. Така реакція отримала назву перегрупіровка Арбузова та стала універсальним методом синтезу фосфорорганічних сполук. У період з 1910–1913 рр. вчений досліджував каталітичний розклад гідразинів, розробив нові способи синтезу індолів і нітрилів, знайшов способи розділення три- та діалкілфосфітов. В 1914 р., вже працюючи на посаді завідувача кафедри Казанського університету, підвів перші підсумки своїх робіт, що пов'язані з вивченням каталітичних перетворень фосфорорганічних сполук.

У радянський період наукову діяльність на кафедрі органічної хімії при Харківському сільськогосподарському інституті проводив професор Петро Семенович Пищимука (1917–1965). За його ініціативи було створено лабораторію органічної хімії. Вчений проводив роботи з хімічної переробки деревини. За розробленою ним технологією було побудовано чотири заводи для переробки добутої живиці на каніфоль та скипидар. Слід відзначити роботи Петра Семеновича з одержання низки барвників – похідних аніліну.

Таким чином, зроблені відкриття відомими вченими, що працювали на базі ХНАУ ім. В.В. Докучаєва мали велику роль у розумінні перетворень органічних речовин.

Джерела та література

1. Волков В. А. Хіміки : біогр. справочник / В. А. Волков, Е. В. Вонский, Г. И. Кузнецова. – К. : Наук. думка, 1987. – 736 с.
2. Докучаєвці / В. К. Пузік, А. І. Кравцов, О. М. Голікова [та ін.] ; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Х. : ХНАУ, 2016. – 288 с. : іл.